

Woord, huid, sluier

Omtrent beeld en monotheïsme

Barbara Baert

Het beeld is kwetsbaar en er wordt wel eens gezegd dat het schuld draagt. Schuld aan de zichtbaarheid, schuld aan de tweede dimensie, meer nog misschien aan de derde. Schuld aan onszelf ook, want het is ons kind.

De legitimiteit van het figuratieve beeld is van oudsher de inzet geweest in de identiteit van de drie grote monotheïstische godsdiensten: het jodendom, het christendom en de islam. De discussie omtrent het beeld lag ingebed in het mysterie van de (on)zichtbaarheid van God. De functie van het beeld beroerde bijgevolg de fundamenteën van de drie religieuze wereldvisies, die elkaars godsbeeld hebben geleend, maar het nooit ten volle hebben gedeeld.

Deze bijdrage neemt de theoretische reflectie over de figuratie als uitgangspunt. Op basis van welke argumenten is het christelijke Westen tot de zichtbaarheid van God gekomen? En hoe functioneerde de figuratieve representatie binnen het zelf- en distinctiebeeld van de jood, de christen en de moslim?

1. Beeld: vader en zoon

Er is maar één God. Maar de christelijke heeft een zoon.

Gregorius van Nazianze (329-389) zegt: 'Men noemt de zoon beeld, omdat hij gelijk is aan de vader en uit hem voortkomt, niet-tegenstaande de vader niet uit de zoon voortkomt. Het ligt in de natuur van elk beeld een afbeelding te zijn van een oerbeeld, waarnaar

afb. 1
Francisco de Zurbarán, sluier van Veronica, 1631-
VALLADOLID, MUSEO DE ESCULTURA

het vernoemd is. Maar hier is meer. Waar het een levenloos beeld van een levend wezen zou betreffen, is het hier het levende beeld van een levend wezen. (...) Bijgevolg is het Geheel beeld van het Geheel, meer nog: zij zijn hetzelfde en geen kopie van elkaar.'

Gregorius verdedigt het dogma van de 'dubbele natuur' van Christus. Als zoon van God heeft Christus de menselijke en de goddelijke gedaante aangenomen. De zoon is gelijk aan de vader. Zij zijn elkaars beeld. Dit samenvallen van het beeld met zijn model als eenheid, als 'consubstantiatie' is enkel mogelijk binnen het mysterie van de incarnatie. Het was dus op de eerste plaats een theologisch discours, dat een beeldtheorie op zijn weg meenam. De inbedding van het 'beeld' in de incarnatie zou het christendom blijvend en fundamenteel onderscheiden van de andere monotheïstische godsdiensten.

Het vroegchristelijke denken omtrent het beeld kwam niet alleen voort uit een dogmatische bekommernis. Gregorius schreef in een tijd waarin de voorstelling van Christus voorzichtig de beslotenheid van de catacomben begon te verlaten. Zijn gelaat verscheen op munten, werd in apsisen aangebracht in mozaïeken, getekend op perkament en in ivoor gesneden. Deze beelden werden vervaardigd door mensenhanden. De problematiek was niet evident, want ook het christendom torste het bijbelse beeldverbod uit Exodus 20 met zich mee: 'Gij zult geen beeld